

**¹Турдалиев Р.М.^а, ¹Дошыбеков А.Б., ²Ботагариев Т.Ә, ²Кубиева С.С.,
³Жанабеков Е.Б.**

¹ Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан

² Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

³ Astana IT University, Астана қ., Қазақстан

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА СТУДЕНТТІК СПОРТТЫ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Турдалиев Рауан Мұратұлы, Дошыбеков Айдын Бағдатұлы, Ботагариев Төлеген
Әміржанұлы, Кубиева Светлана Сарсенбайқызы, Жанабеков Ерсин Бекмуратұлы

Қазақстан Республикасында студенттік спортты жетілдірудің тиімді жолдары

Аңдатпа. Мақалада Батыс Қазақстан ЖОО студенттік құрама командаларының қалалық және ауқымды республикалық жарыстарға қатысу ерекшеліктері анықталды. Қалалық ауқымдағы жарыстарда Батыс Қазақстанның зерттелген университеттерінің студенттері 1-3 орын алатыны көрсетілген. Қазақстанның жоғары оқу орындары арасында Универсиаданың кейбір негізгі спорт түрлері бойынша жарыстар өткізілмейді. Жоғары оқу орындарының құрама командаларын даярлау кезіндегі проблемалар көрсетілген. Атап айтқанда: 1) Университеттерде тиісті жаттықтырушы кадрлар жоқ, 2) Университеттер қолда бар жаттықтырушылық және студенттік әлеуетке баса назар аударады. 3) Осы мәселелерге байланысты, біздің ойымызша, көптеген спорт түрлері бойынша университеттер Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындары арасындағы Универсиадаға қатыспайды. 4) Облыстық және қалалық жарыстар біздің спортшыларымыздың үлкен жетістіктерінің көрсеткіші болып табылмайды. 5) Жарыс тәжірибесін арттыру үшін құрама командалар облыстан тыс жерлерге аз шығады. 6) Жоғары оқу орындарында студенттік спорт командаларының республикалық жарыстарға қатысуы қаржыландырылмайды. 7) Жоғары оқу орындарында Универсиаданың базалық спорт түрлері бойынша спортшыларды даярлауға баса назар аударылмайды. Батыс Қазақстан университеттерінде студенттік спортты жетілдіру және оларды тәжірибелік негіздеу жолдары өзірленді. Олардың ішінде а) Универсиаданың негізгі спорт түрлері бойынша білікті жаттықтырушыларды жалдау; в) дәстүрлі дене шынықтыру сабақтарының орнына негізгі спорт түрлерінің бірі негізінде сабақтар өткізу қағидаты бойынша «дене шынықтыру» пәні бойынша оқу процесін құру. Студенттік спортты жетілдіру жолдарының тиімділігі математикалық негіздеме арқылы дәлелденген.

Түйін сөздер: студенттік спорт, тиімділік, іске асыру жолдары, универсиада, құрама команда.

Turdaliyev Rauan Muratovich, Doshybekov Aydin Bagdatovich, Botagariev Tulegen
Amirzhanovich, Gubieva Svetlana Sarsenbayevna, Zhanabekov Ersin Bekmuratovich

Effective ways to improve student sports in the Republic of Kazakhstan

Abstract. The article defines the features of the participation of student national teams of West Kazakhstan universities in urban and large-scale republican competitions. It is shown that students of the studied universities of Western Kazakhstan take 1-3 places in urban-scale competitions. Competitions in some of the main sports of the Universiade among universities of Kazakhstan are not held. The problems in the preparation of national teams of universities are shown. Exactly. 1) Universities do not have the appropriate coaching staff. 2) Universities focus on the existing coaching and student potential. 3) In connection with these problems, in our opinion, universities in many sports do not participate in the Universiade among higher educational institutions of the Republic of Kazakhstan. 4) Regional and city competitions are not an indicator of the great achievements of our athletes. 5) To increase the experience of competitions, national teams go outside the region less often. 6) Participation of student sports teams in republican competitions in higher educational institutions. 7) Training of athletes in basic sports of the Universiade in higher educational institutions. Ways of improving student sports in West Kazakhstan universities and their practical justification have been developed. Among them are a) hiring qualified coaches in the main sports of the Universiade. c) the creation of an educational process on the subject of "Physical culture" on the principle of conducting classes based on one of the main sports instead of traditional physical culture classes. The effectiveness of ways to improve student sports is proved by mathematical justification.

Key word: student sports, efficiency, ways of implementation, universiade, national team.

Турдалиев Рауан Муратович, Дошыбеков Айдын Бағдатович, Ботағариев Тулеген Амиржанович, Кубиева Светлана Сарсенбаевна, Жанабеков Ерсин Бекмуратович

Эффективные пути совершенствования студенческого спорта в Республике Казахстан

Аннотация. В статье определены особенности участия студенческих сборных команд Западно-Казахстанских вузов в городских и масштабных республиканских соревнованиях. Показано, что в соревнованиях городского масштаба студенты исследуемых университетов Западного Казахстана занимают 1-3 места. Соревнования по некоторым основным видам спорта Универсиады среди вузов Казахстана не проводятся. Показаны проблемы при подготовке сборных команд вузов. А именно: 1) в университетах нет соответствующих тренерских кадров; 2) университеты делают упор на имеющийся тренерский и студенческий потенциал; 3) в связи с этими проблемами, на наш взгляд, университеты по многим видам спорта не участвуют в Универсиаде среди высших учебных заведений Республики Казахстан; 4) областные и городские соревнования не являются показателем больших достижений наших спортсменов; 5) для повышения опыта соревнований сборные команды выходят за пределы области реже; 6) участие студенческих спортивных команд в республиканских соревнованиях в высших учебных заведениях; 7) подготовка спортсменов по базовым видам спорта Универсиады в высших учебных заведениях. Разработаны пути совершенствования студенческого спорта в Западно-Казахстанских университетах и их практического обоснования. Среди них: а) наем квалифицированных тренеров по основным видам спорта Универсиады; б) создание учебного процесса по предмету «Физическая культура» по принципу проведения занятий на основе одного из основных видов спорта вместо традиционных занятий физической культурой. Эффективность путей совершенствования студенческого спорта доказана математическим обоснованием.

Ключевые слова: студенческий спорт, эффективность, пути реализации, универсиада, сборная команда.

Кіріспе. Бұл зерттеу тақырыбының өзектілігі келесі себептерге байланысты. Студенттік спорт елдің ұлттық командаларын даярлау резерві болып табылады.

Токиода өткен жазғы Олимпиада ойындарының қорытындысы бойынша Қазақстан 83-орынға ие болды. Бұл Олимпиада ойындарына қатысу тарихындағы қазақстандық спортшылардың ең сәтсіз өнер көрсетуі болды. Токио Олимпиадасы аяқталғаннан кейін Қазақстан Республикасының Үкіметі нақты тапсырмалар берді. Атап айтқанда, кәсіби спортшыларды, оның ішінде ұлттық құрама командаларды даярлау тәсілдерін қайта қарау; мектеп және студенттік спорт лигаларының жұмысын қайта бастау [1].

Студенттік спортта қандай мәселелер бар?

1. Жоғары оқу орындарында арнайы ұйымдастырылған студенттік спортты іске асырудың болмауы және даму деңгейінің төмендеуі.

2. Спорт инфрақұрылымының тиісті жай-күйі, оның қазіргі заманғы талаптарға сай еместігі.

3. Дене шынықтыру және спорт сабақтарын жабдықтармен қамтамасыз етудің жеткіліксіз дәрежесі.

4. ЖОО студенттерін спорттық жетілдіруді басқарудағы ЖОО спорт клубтарының жұмысының жеткіліксіздігі.

5. Спорт түрлері бойынша ЖОО құрама командаларының білікті жаттықтырушы кадрлармен қамтамасыз етілмеуі.

6. Республикалық және халықаралық жарыстарда ЖОО құрама командаларының өнер көрсетуінің жеткіліксіз деңгейі.

7. Барлық аталған кемшіліктер Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарын-

да студенттік спортты жетілдіруді ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етудің жеткіліксіздігімен негізделеді.

Бұл мәселеге келесі мамандар өз зерттеулерінде назар аударды. Е.Канагатов [2], К.К.Закирьянов [3], А.И.Ходотчук, А.И.Белов [4], және т.б.

Зерттеу мақсаты – Қазақстан Республикасында студенттік спортты дамыту жолдарын негіздеу.

Зерттеу міндеттері.

1. Батыс Қазақстан ЖОО студенттік құрама командаларының қалалық және республикалық ауқымдағы жарыстарға қатысу ерекшеліктерін анықтау.

2. Жоғары оқу орындарының құрама командаларын даярлау кезіндегі маңызды мәселелерді белгілеу.

3. Батыс Қазақстан университеттерінде студенттік спортты жетілдіру жолдарын әзірлеу және оларды эксперименттік негіздеу.

Әдебиетке шолу. Отандық әдебиеттерді талдау мамандардың қарастырылып отырған мәселенің келесі бағыттарына назар аударғанын көрсетті.

Қазақстанда студенттік спортты дамыту. А) « Қазақстанда студенттік спортты дамыту мәселесі ерекше назар аударуды талап етеді. Жоғары оқу орындарының спорт алаңдары жеткіліксіз және нашар жабдықталуымен сипатталады. Студенттер мен оқытушылар үшін спорт залдарының қолжетімділігі мәселесін шешу қажет » [2]. Б) « ...Еуропа елдері, АҚШ ... өз Отанында жаһандық мақсатқа қол жеткізгісі келеді – студенттердің дені сау ұрпақты тәрбиелеу үшін спортпен шұғылдану қажеттілігін ояту. Біз

Универсиада алдында балаларды «міндеттей» бастаймыз: Біз сіздерге сапарға ақша бердік, «турист» болып ол жерге ұшудың қажеті жоқ, медальдармен оралыңыз. Осындай ойлаудың арқасында біздің Қазақстанда нағыз студенттік спорт жоқ» [3].

Студенттік спортты дамыту мәселелері.

Мұнда мамандар мыналарды атап көрсетеді. а) спорттық сипаттағы құрылыстардың жеткіліксіздігі; жаттығу механизмін ғылыми сүйемелдеу; спорт нысандарын жалға алудың қымбаттығы; жоғары білікті жаттықтырушылардың, атап айтқанда, ойын бағытындағы спорт түрлерінде жеткіліксіздігі; қалпына келтіру мен оңалтудың әлсіз деңгейі [5]; б) дене шынықтыру мен спортты қаржыландыруды мемлекеттік қамтамасыз ету мемлекеттің тарапынан кепілдендірілмеуі; осы процесті іске асыру бойынша нормативтік құжаттардың болмауы, салықтық сипаттағы жүйенің болмауы; спорт клубтар мен студенттік спорт федерациясы мәртебесінің нақтылығы. Студенттік спортты дамыту тұжырымдамасы әзірленді [6]; в) дене шынықтыру белсенділігімен айналысу қажеттілігінің бөлімдері анықталды: спорттық сипаттағы; рекреациялық сипаттағы; оңалту сипатындағы; білім беру сипатындағы қажеттіліктер. Білім алушылардың қызығушылығына келесі доминанттар бөлінеді: сабақтан ләззат алу; спорт түріндегі нәтижелерге қол жеткізу; дене жаттығуларымен айналысу кезінде жаңа көзқарастың болашағы [4]; г) халықтың бұқаралық спортпен шұғылдана алмауы (аула-ларда жағдай жоқ және т.б.); легионерлер (жалдамалы ойыншылар) мәселесі [7].

Әртүрлі елдердегі студенттік спорт: Мұнда мыналар атап өтіледі. АҚШ-та олимпиадалық спорт түрлері бойынша ұлттық құрама командалар үшін басым резервтердің бірі студенттік спорт болып табылады. Үкімет ешқандай қаржылық қолдау көрсетпейді. Мәселенің бұл жағы университеттер есебінен шешіледі. Ұлыбританияда спорттық парадигманың басым идеясы жас ұрпақты белсенді өмірге тарту және өмір бойы дене дайындық белсенділігін жүзеге асыру болып табылады. Қытайда дене шынықтыру сабақтары міндетті болып табылады (бір апта ішінде 2 сағат ішінде) [8].

Спорттық жүктемелердің студенттік ортадағы спортқа ынталандыру (мотивация) әсері. а) студенттер арасында ас қорыту жүйесінің аурулары жиі кездеседі; тыныс алу және тірек-қимыл жүйесі. Студенттер сабақтар мен студенттік тамақтану үлкен жүктемесіне

байланысты күйзеліске ұшырайды. Дене жаттығуларына қызығушылық таныту арқылы осы процесті түсіну білім алушылардың денсаулығын құру, нығайту және дамыту бірінші орынға қойылуы керек. [9]; б) білім алушылардың өз бетінше сипаттағы дене шынықтыру-спорттық жұмыстарына қызығушылығын қалыптастыру және жетілдіру технологиясы әзірленді. Онда қызығушылық, білім және белсенділік бөлімдері көрсетілген. Олар оң көзқарасты қамтиды; тұрақты қажеттілік пен дене жаттығулармен айналысуға деген ұмтылыс бар [10].

Осы бағыттағы шетелдік зерттеулерді келесі бағыттарда бөлуге болады.

Спортшылардағы оқу мен спорт арасындағы байланыс. А) Төрт бейіндік бағытта анықтау: 1) Оқудың спорттан басым болуы; 2) Оқу мен спорттың арасындағы күшті және әлсіз басымдылығы; 3) Оқу мен спорттың қалыпты өзара байланысы; 4) Оқу мен спорттың күшті өзара байланысы. Спортшылардың белсенділігі алдыңғы қатарға шыққан профилдер оқу мен спортқа деген сүйіспеншіліктің жоғарылауымен және жалпы психологиялық жағдаймен байланысты болды, сонымен бірге оқу мен спорттағы құлдырау деңгейі төмендеді [11]. Б) Спортқа деген құштарлықтың оқудағы және жеңіл атлетикадағы студенттердің мүдделері мен күш-жігеріне қатысты ұстанымы зерттелді. Спорттық күш-жігері спортқа деген ынтасымен (мотивация), ал оқудағы күш-жігер сабақтың пайдалы болуымен басқарылатыны анықталды. Спортқа ынталандырылған ұмтылыс сабақтың пайдалылығы үшін маңызды болды, бірақ болашақ мамандықты таңдауға теріс әсер етті. Бірақ сонымен бірге олар спортшылардың мүдделерін дамытудағы барлық сыртқы факторларды ескеруде маңызды [12]. В) Білім алушыларды даярлаудың барлық бағыттары бойынша сабаққа қатысу, үлгерім және спорттық нәтижелер арасындағы жоғары үйлестіру анықталды. Сабаққа қатысу 75%-дан жоғары болса, ол аз адамдарға қатысты бағалаудың жоғарылауына әсер ететіні анықталды [13].

Спортшылардың ұйымдастырушылық оңтайлылығына бейімделудің психологиялық ерекшеліктері. Мұнда мыналар атап өтіледі. А) Бұл ерекшелік жеке адамдардың жеке тәжірибесі мен өмірлік дағдыларына байланысты. Көшкен кезде олар стресстік жағдайды сезінеді. Бұл олардың психологиялық қасиеттеріне әсер етеді. Авторлар бейімделу механизмі әртүрлі мінез-құлықтың қайта ойлау арқылы жүзеге асырылатынын атап көрсетеді. Сондықтан

мұндай бейімделудің оңтайлы процесіне әсер ететін барлық факторларды ескеру қажет [14]. Б) Спорттың АҚШ университеттеріндегі білім алушылардағы мәдени дәстүрлерді әлеуметтендіру және сақтау құралы ретіндегі рөлі зерттелді. Американың жоғары оқу орындарында оқушылардың спортпен шұғылдануына қатысты мінез-құлқында екі басым себеп анықталды. Спорт арқылы өз мәдениетін сақтау және тіршілік ету ортасына бейімделу. Ерлер арасында спорт арқылы мәдениетті сақтау факторының әйелдерге қарағанда анағұрлым жоғары мәні анықталды [15].

Студенттердің алға қойған мақсаттары мен командалық және жеке спорт түрлеріндегі психологиялық талаптарының дәрежесі арасындағы байланыс.

Командалық спорт түрлерінде жаттығатын білім алушылардың миссиясы мен өзін-өзі тәрбиелеу, қабілеттері мен көзқарастарының дәрежесі арасындағы оң үйлестіру анықталды. Командалық спорт түрлерінде жаттығушылардың жетістіктері, күні бойы олардың уақытын жүзеге асыруға оң әсер етеді. Сонымен қатар, жеке спорт түрлерінде мұндай үйлестіру табылған жоқ. Авторлар белсенділер үшін олардың ішкі көзқарасы алдағы қызметін жүзеге асыру үшін не істейтінінен маңызды деп санайды [16].

Позитивті дене имиджінің, спорттық шешімділіктің, спортпен шұғылданатындар мен спортпен шұғылданбайтындар арасындағы жеке спорттық жетістіктердің өзара байланысы. Денені талдау мен функционалдылықты талдау, сондай-ақ спорттық көрсеткіштер арасында тығыз үйлестіру анықталды [17].

Спорттық және академиялық контексті ескере отырып, спортпен айналысатын студенттердің жеке басы мен спорттық мінез-құлқы. Спорттық сәйкестік спорттық сипатты теріс анықтайды және аспаптық агрессияға оң әсер етеді. Авторлардың пікірінше, академиялық және спорттық сәйкестілік спорттық мінез-құлықты болжауға мүмкіндік береді. Академиялық себеп спортшылардың этикалық спорттық мінез-құлқына байланысты мінез-құлқын басқаруда маңызды орын алады [18].

Зерттеу әдістері мен ұйымдастырылуы. Зерттеу 2022-2023 оқу жылында жүргізілді. Бірінші кезең (2022 жылғы қыркүйек-қараша) зерттеу мәселесі бойынша ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдауға арналды. Зерттеудің ғылыми базасы дайындалды. Осы кезеңде біз әдебиеттерді талдау сияқты ғылыми зерттеу әдісін қолдандық.

Зерттеудің екінші кезеңінде (2022 жылғы желтоқсан – 2023 жылғы ақпан) біз зерттеудің бірінші және екінші міндеттерін шештік. Бірінші мәселені шешу үшін біз құжаттық материалдарды талдау әдісін қолдандық. Спорт түрлері бойынша секциялар саны және онда оқитын студенттер саны талданды. Екінші мәселені шешу үшін деректі материалдарды талдау әдісінде қолданылды. Спорт түрлері бойынша командалардың облыстық және республикалық ауқымдағы жарыстарға қатысу хаттамалары талданды. Үшінші кезеңде (2023 ж. наурыз) зерттеудің үшінші және төртінші міндеттері шешілді. Оны шешу үшін математикалық статистика әдісі қолданылды, атап айтқанда Ассоциация коэффициенті [19].

Зерттеу нәтижелері. 1-кестеде Батыс Қазақстан университеттерінде 2017-2018, 2018-2019, 2019-2020 жылдардағы секциялар мен студенттердің саны бойынша көрсеткіштер көрсетілген. 1-кестеден көріп отырғанымыздай, секциялар мен онда оқитын студенттердің ең көп саны Ақтөбе өңірлік университетінде байқалды. Қ. Жұбанов (АӨУ): 2017-2018 оқу жылында – 26 түрі бойынша 415 студент; 2018-2019 жылдары – 28 түрі бойынша 504 студент; 2019-2020 жылдары – 26 спорт түрі бойынша 469 студент. Аралық көрсеткіштер Атырау университетінде анықталды (Х. Досмұхамедова АУ). Мәселен, 2017-2018 оқу жылында секциялар саны 19-ға, ал айналысатындар саны 287-ге тең болды; 2018-2019 жылдары – 19 және 292; 2019-2020 жылдары – тиісінше 19 және 285. Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университетінде (БҚАТУ) 2017-2018 оқу жылында секциялар саны 22, ал оқушылар саны – 320; 2018-2019 жылдары – 22 және 410; 2019-2020 жылдары – тиісінше 19 және 411.

Осылайша, жоғарыда айтылғандардан көріп отырғанымыздай, Батыс Қазақстанның барлық жоғары оқу орындарында спорттың барлық түрлері бойынша студенттер қатыса бермейді. Сонымен, Қ. Жұбанов атындағы АӨУ-де фитнес, спорттық бағдарлау сияқты спорт түрлері іске асырылмайды. Х. Досмұхамедов АУ-де бокс, президенттік көпсайыс, пауэрлифтинг, белбеу күресі, футбол, гандбол секцияларымен айналыспайды. Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университетінде (БҚАТУ)-де бокс, жеңіл атлетика, президенттік көпсайыс, пауэрлифтинг, белбеу күресі, футбол, гандбол бойынша спорт секциялары өткізілмейді. Аталған спорт түрлері Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындары арасындағы Универсиада бағдарламасына кіреді.

1-кесте – Батыс Қазақстан университеттерінде спорт секцияларының және онда оқитын студенттердің саны

№ п/п	Секциялар	Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті			Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті			Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті (БҚАТУ)		
		2017- 2018	2018- 2019	2019- 2020	2017- 2018	2018- 2019	2019- 2020	2017- 2018	2018- 2019	2019- 2020
1	Баскетбол /қыздар/	15	15	15	13	13	13	15	30	30
2	Баскетбол /ерлер/	20	20	20	18	18	18	20	32	32
3	Волейбол/ қыздар /	25	25	25	22	22	22	25	18	18
4	Волейбол/ ерлер/	25	25	25	25	25	25	25	20	20
5	Үстел теннисі / қыздар /	20	20	15	10	10	10	15	16	16
6	Үстел теннисі /ерлер /	20	20	15	15	15	15	15	16	16
7	Шахмат / ерлер /	15	15	15	10	10	10	15	10	10
8	Шахмат / қыздар /	15	15	15	8	8	8	15	10	10
9	Тоғызқұмалақ/ қыздар	20	20	20	12	12	12	20	15	15
10	Тоғызқұмалақ/ ерлер /	20	20	20	12	12	12	20	15	15
11	Бокс / қыздар /	10	10	10	-	-	-	-	-	-
12	Бокс / ерлер /	15	15	-	-	-	-	-	-	-
13	Еркін күрес/ ерлер /	15	15	15	15	15	15	15	15	15
14	Еркін күрес / қыздар	12	12	-	12	12	12	-	-	-
15	Дзюдо / ерлер /	15	15	15	15	15	15	15	15	15
16	Дзюдо (қыздар)	12	12	10	12	12	12	10	10	10
17	Самбо	20	20	20	20	20	20	20	20	20
18	Жеңіл атлетика	30	30	30	12	10	8	-	-	-
19	Президенттік сайыс	15	15	15	-	-	-	-	-	-
20	Гір спорты	20	20	20	5	5	5	20	30	30
21	Пауэрлифтинг	15	15	15	-	-	-	-	-	-
22	Армрестлинг	15	15	15	5	5	5	15	30	30
23	Қазақша күрес	15	20	20	20	20	20	20	30	30
24	Белбеу күресі	15	15	-	-	-	-	-	-	-
25	Шағын-футбол	20	20	20	-	-	-	20	35	35
26	Футбол	30	25	25	-	-	-	-	-	-
27	Гандбол (ерлер)	-	20	-	-	-	-	-	-	-
28	Гандбол (қыздар)	-	15	-	-	-	-	-	-	-
29	Фитнес	-	-	-	-	-	-	-	28	28
30	Спорттық бағдарлау	-	-	-	-	-	-	-	15	15
		415	504	469	287	292	285	320	410	411

2-кестеде Батыс Қазақстан университеттері құрама командаларының қалалық жарыстарда өнер көрсету нәтижелері көрсетілген. Көріп отырғанымыздай, зерттеу жүргізу үшін базалық ретінде қабылданған университеттерде барлық дерлік спорт түрлері бойынша құрама командалар қалалық жарыстарда бірінші орын алады. Ерекшелігі волейбол сияқты спорт түрлері (Қ. Жұбанов атындағы АӨУ-дің ұлдар командасы 2-ші орынға ие болды. Жәңгір хан атындағы БҚАТУ - 3-4 орын). Үстел теннисі бойынша Қ. Жұбанов атындағы АӨУ қыздары және БҚАТУ 2-ші орынды иеленді. Мұндай жағдай шахмат бойынша барлық жоғары оқу орындарының қыздарында және тоғызқұмалақ Х. Досмұхамедов атындағы АУ қыздарында байқалды (барлық жерде 2-ші орын). Жәңгір хан атындағы БҚАТУ студенттері жазғы және қысқы көпсайысқа қатысқан жоқ. Ақтөбе, Атырау және Орал қалаларында таэквондо, футбол, гандбол, грек-рим күресі, белбеу күресі, бокс, самбо сияқты спорт түрлерінен жоғары оқу орындары арасында жарыстар өткізілмейді. Бұл түрлер Қазақстанның жоғары оқу орындары арасында универсиада өткізілетін негізгі спорт түрлеріне жатады. Осы жерден жоғары оқу орындарында спорттың осы түрлері бойынша тиісті дайындық жүргізілмейді, студенттердің бәсекелестік тәжірибесі жоқ деген қорытынды жасауға болады.

3-кестеде Батыс Қазақстан университеттерінің құрама командаларының Қазақстанның жоғары оқу орындары арасындағы Х және ХІ универсиадаларда өнер көрсету қорытындылары келтірілген. Х Универсиадада зерттелгендер университеттер арасында Қ. Жұбанов атындағы АӨУ ең жақсы нәтиже көрсетті. (2-ші орын). Онан кейін Х. Досмұхамедов атындағы АУ (27 орын) және Жәңгір хан атындағы БҚАТУ (47 орын) жабады. Қ. Жұбанов атындағы АӨУ Универсиадада спорттың 17 түрінен өнер көрсетті. Спорт түрлері бойынша келесі орындар иеленді. Таэквондо-ерлер – 4; әйелдер – 3; белбеу күресі-ерлер – 6; баскетбол – сәйкесінше 4 және 6; бокс 3 және 7; әйелдер күресі – 3; гандбол – 2 және 2; үстел теннисі – 1 және 6; дзюдо-9 және 11; грек-рим күресі ерлер – 7; шахмат – ерлер – 3; марафон – 3; самбо – 7 және 3; жүзу – 1 және

4; волейбол – 7 және 4; тоғызқұмалақ – 3 және 6; футбол – 3. Х. Досмұхамедов АУ спорттың 6 түрінен өнер көрсетті. Баскетбол-ерлер – 5 орын; бокс-ерлер – 9; еркін күрес – ерлер – 7; дзюдо – ерлер – 9; самбо – 2 және 5. Жәңгір хан атындағы БҚАТУ спорттың 3 түрінен өнер көрсетті. Волейбол-әйелдер – 8 орын; спорттық бағдарлау – 1 орын; бокс – ерлер – 16 орын.

ХІ Универсиадада тек Х. Досмұхамедов атындағы АУ спортшылары спорттың сегіз түрі бойынша өнер көрсетті. Таэквондо – 5 және 5 орын; еркін күрес – ерлер – 9; дзюдо – 5 және 4; самбо 3 және 3; каратэ – 5; жеңіл атлетика – 6; регби – 3 және 3; қазақша күрес 4 және 4.

Осылайша, біздің жұмысымыздың бірінші мәселесін шешуді талдау нәтижесінде келесі мәселелеранықталды: 1) Университеттерде тиісті жаттықтырушы кадрлар жоқ. Мысалы, спорттық ойындар бойынша зерттелген университеттерде (баскетбол, волейболдан жаттықтырушы жоқ немесе олар өздігінен оқытылады, өздері спорт шебері атағына ие емес, яғни үлкен спорттың мәнін сезінбеген); 2) Университеттер қолда бар жаттықтырушылық және студенттік әлеуетке баса назар аударады. Мысалы, Қ. Жұбанов атындағы АӨУ-де гандболға, самбо күресіне; Х. Досмұхамедов атындағы АУ-де күрес түрлеріне (еркін күрес, дзюдо); Жәңгір хан атындағы БҚАТУ-де спорттық бағдарлауға 3) осы мәселелерге байланысты, біздің ойымызша, көптеген спорт түрлері бойынша университеттер Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындары арасындағы Универсиадаға қатыспайды; 4) Облыстық және қалалық жарыстар біздің спортшыларымыздың үлкен жетістіктерінің көрсеткіші болып табылмайды, өйткені оларға қатысатын командалардың саны аз және қарсыластарының көпшілігінің шеберлігі төмен; 5) Жарыс тәжірибесін арттыру үшін құрама командалардың облыстан тыс жерлерге шығуы аз; 6) Жоғары оқу орындарында студенттік спорт командаларының республикалық жарыстарға қатысуы қаржыландырылмайды; 7) Жоғары оқу орындарында Универсиаданың базалық спорт түрлері бойынша спортшыларды даярлауға баса назар аударылмайды. Жоғарыда аталған мәселелерді шешу жолымен біз мыналарды көреміз.

2-кесте – Батыс Қазақстан университеттері құрама командаларының қалалық жарыстарда өнер көрсету нәтижелері

Спорт түрлері	Қ. Жұбанов атындағы АӨУ			Х. Досмұхамедов атындағы АУ			Жәңгір хан атындағы БҚАТУ		
	2017-2018 ж.	2018-2019 ж.	2019-2020ж.	2017-2018 ж.	2018-2019 ж.	2019-2020ж.	2017-2018 ж.	2018-2019 ж.	2019-2020ж.
Баскетбол /қыздар/	1	1	1	1	1		1	1	1
Баскетбол /ерлер/	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Волейбол/ қыздар /	1	1	1	1	1	1	2	3	3
Волейбол/ ерлер /	2	2	2	1	1	1	1	3	4
Үстел теннисі / қыздар /	2	2	2	1	1	1	2	2	2
Үстел теннисі / ерлер/	1	1	1	1	1	1	2	2	3
Шахмат / ерлер /	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Шахмат / қыздар /	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Тоғызқұмалақ/ қыздар/	1	1	1	2	2	2	1	1	1
Тоғызқұмалақ/ ерлер/	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Шаңғы спорты	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Жазғы президенттік көпсайыс	1	1	1	1	1	1	-	-	-
Қысқы президенттік көпсайыс	1	1	1	1	1	1	-	-	-
Кросс	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Шағын футбол	1	1	1	1	1	1	1	1	1

3-кесте – Батыс Қазақстан университеттерінің құрама командаларының Қазақстанның жоғары оқу орындары арасындағы X және XI универсиадаларда өнер көрсету қорытындысы

№ п/п	Спорт түрлері	Қ. Жұбанов атындағы АӨУ				Х. Досмұхамедов атындағы АУ				Жәңгір хан атындағы БҚАТУ			
		X-шы универсиада		XI-ші универсиада		X-шы универсиада		XI-ші универсиада		X-шы универсиада		XI-ші универсиада	
		ерлер	қыздар	ерлер	қыздар	ерлер	қыздар	ерлер	қыздар	ерлер	қыздар	ерлер	қыздар
1	Таэквондо	4	3	-	-			5	5			-	-
2	Белбеу күресі	6	-	-	-							-	-
3	Баскетбол	4	6	-	-	5						-	-
4	Бокс	3	7	-	-	9				16		-	-
5	Әйелдер күресі		3	-	-							-	-
6	Гандбол	2	2	-	-							-	-
7	Еркін күрес	6		-	-	7		9				-	-

8	Үстел теннисі	1	6	-	-							-	-
9	Дзюдо	9	11	-	-	8	8	5	4			-	-
10	Грек-рим күресі	7		-	-							-	-
11	Шахмат	3		-	-	9						-	-
12	Марафон	3		-	-							-	-
13	Самбо	7	3	-	-	2	5	3	3		8	-	-
14	Жүзу	1	4	-	-							-	-
15	Волейбол	7	4	-	-		14				8	-	-
16	Тоғызқұмалақ	3	6	-	-							-	-
17	Футбол	3		-	-			7				-	-
18	Каратэ			-	-	9	5	5				-	-
19	Спорттық бағдарлау			-	-					1		-	-
20	Жеңіл атлетика			-	-			6				-	-
21	Регби			-	-			3	3			-	-
22	Қазақша күрес			-	-			4	4			-	-
Алған орындары		2-ші орын		-		27-ші орын		9-шы орын		47-ші орын		-	

А) Универсиаданың негізгі спорт түрлері бойынша білікті жаттықтырушыларды жалдау.

Б) Талапкерлерді қабылдау кезінде университетке түсу үшін спорттың осы түрлері бойынша спортшыларды тартуға ерекше назар аударылсын.

В) Дәстүрлі дене шынықтыру сабақтарының орнына негізгі спорт түрлерінің бірі негізінде сабақтар өткізу қағидаты бойынша «дене шынықтыру» пәні бойынша оқу процесін құру.

Г) университеттің құрама командаларымен жұмыс істейтін жаттықтырушылардың жалақысы бойынша ЖОО әкімшілігінің назарын жандандыру.

Д) Университет құрама командаларының жарыс тәжірибесіне ие болу мақсатында жарысқа шығу мүмкіндіктерін кеңейту.

Дәстүрлі міндетті академиялық сабақтардың орнына спорт түрлерінің бірін (атап айтқанда таэквондо) енгізу негізінде студенттердің оқу процесін өткізуге қатынасы мен университетте спорттық-сауықтыру жұмыстарын сапалы жақсарту арасындағы байланысты анықтау үшін біз қауымдастық коэффициентін (α) есептеуді қолдандық. Біз H_1 жұмыс гипотезасын әзірледік: дәс-түрлі міндетті академиялық сабақтардың орнына спорт түрлерінің бірін (атап айтқанда, таэквондо) енгізу негізінде студенттердің оқу процесін өткізуге қатынасы мен университетте спорттық-сауықтыру жұмыстарын сапалы жақсарту арасындағы оң статистикалық шынайы байланыс бар. Қауымдастық коэффициентін есептеу үшін біз төрт жолақты корреляциялық кестені құрдық (4 кесте).

4-кесте – Төрт бұрышты корреляциялық кесте

№	Белгісі	Бар (оң)	Жоқ (теріс)	Сомасы
1	Студенттердің спорт түрлерінің бірін (атап айтқанда таэквондо) енгізу негізінде оқу үдерісін өткізуге қатынасы)	$a = 25$	$b = 5$	$a + b = 30$
2	Университетте спорттық-сауықтыру жұмыстарын сапалы жақсарту	$c = 16$	$d = 16$	$c + d = 32$

$$r = \frac{\partial z - \bar{b}\bar{v}}{\sqrt{(\partial + \bar{b})(v + \bar{z})(\partial + \bar{v})(\bar{b} + \bar{z})}}$$

қай жерде ∂ , \bar{b} , \bar{v} , \bar{z} – «кестенің» торларында орналасқан альтернативті белгілердің саны.

Сандарды формулаға қойып, аламыз:

$$r_{\partial} = \frac{25 \cdot 16 - 16 \cdot 5}{\sqrt{41 \cdot 21 \cdot 30 \cdot 32}} = \frac{320}{909,15} = 0,35$$

Бізде оң корреляция байқалады. Бұл коэффициенттің дұрыстығын тексереміз. Ол үшін келесі шаманы есептейміз: «Мәнділік деңгейі кезіндегі корреляция коэффициентінің мәні» кестесі бойынша $p = 0,05$ және оның еркіндік дәрежесі $K = N - 2$ біз қауымдастық коэффициентінің сыни мәнін алдық $r_{\text{акр}} = 0,25$.

Шамасын есептеді

$$r_{\partial \text{кр}} \sqrt{N-1} = 0,25 \cdot \sqrt{62-1} = 0,25 \cdot 7,81 = 1,9525$$

Жүргізілген есеп

$$r_{\partial} \sqrt{N-1} > r_{\partial \text{кр}} \sqrt{N-1} \quad (2,7335 > 1,9525).$$

Демек, дәстүрлі академиялық сабақтардың орнына спорт түрлерінің бірін (атап айтқанда таэквондо) енгізу негізінде студенттердің оқу процесін өткізуге қатынасы мен университетте спорттық-сауықтыру жұмыстарын сапалы жақсарту арасындағы оң байланыс дұрыс деп саналады: $r_{\partial} = 0,35$ $p < 0,05$.

Зерттеу нәтижелерін талқылау. Келесі нәтижелер алынды. 1. Зерттелген университеттерде орта есеппен 19-26 секция бар, оларда оқитын студенттер саны 285-тен 469-ға дейін. 2. Қалалық жарыстарда Батыс Қазақстан университеттерінің командалары 1-3 орын алды. Қазақстанның жоғары оқу орындарының Х-шы Универсиадасында зерттелген университеттердің студенттері орта есеппен 3-тен 17 спорт түріне дейін өнер көрсетті. ХІ-ші Универсиадада тек Х. Досмұхамедов атындағы АУ спорттың сегіз түрі бойынша өнер көрсетті. Осындай нәтижелерді біз С.Е.Шивринская, Т.С.Берцова мақаласынан таптық [20]. Бұл нәтижелердің біздікінен айырмашылығы – ресейлік университеттердегі студенттер әйелдер футболын, триатлонды, аэробиканы, армлестингті таңдайды.

Қорытындылар:

1. Қалалық ауқымдағы жарыстарда Батыс Қазақстанның зерттелген университеттерінің студенттері 1-3 орын алады. Қазақстанның жоғары оқу орындары арасында Универсиаданың кейбір негізгі спорт түрлері бойынша жарыстар өткізілмейді. Осы жерден жоғары оқу орындарының студенттері шағын бәсекелестік тәжірибеге ие.

2. Батыс Қазақстан университеттерінің студенттері республикалық Универсиаданың барлық түрлеріне қатыса бермейді. Х-шы жазғы Универсиада бойынша ең жақсы көрсеткіштерге ие болды. (Қ. Жұбанов) Университеттер универсиадаларға тек 3-17 спорт түрінен қатысты. ХІ-ші Универсиадада тек Х. Досмұхамедов АУ спорттың сегіз түрі бойынша өнер көрсетті.

3. Студенттік спортта келесі мәселелер анықталды: 1) университеттерде тиісті жаттықтырушы кадрлар жоқ; 2) университеттер қолда бар жаттықтырушылық және студенттік әлеуетке баса назар аударады; 3) осы проблемаларға байланысты біздің ойымызша, көптеген спорт түрлері бойынша университеттер Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындары арасындағы Универсиадаға қатыспайды; 4) облыстық және қалалық жарыстар біздің спортшыларымыздың үлкен жетістіктерінің көрсеткіші болып табылмайды; 5) жарыс тәжірибесін арттыру үшін құрама командалардың облыстан тыс жерлерге шығуы аз; 6) жоғары оқу орындарында студенттік спорт командаларының республикалық жарыстарға қатысуы қаржыландырылмайды; 7) жоғары оқу орындарында Универсиаданың базалық спорт түрлері бойынша спортшыларды даярлауға баса назар аударылмайды.

4. Жоғарыда аталған мәселелерді шешу жолымен біз мыналарды көреміз. а) Универсиаданың негізгі спорт түрлері бойынша білікті жаттықтырушыларды жалдау; б) талапкерлерді қабылдау кезінде университетке түсу үшін спорттың осы түрлері бойынша спортшыларды тартуға ерекше назар аударылсын; в) дәстүрлі дене шынықтыру сабақтарының орнына негізгі спорт түрлерінің бірі негізінде сабақтар өткізу қағидаты бойынша “дене шынықтыру” пәні бойынша оқу процесін құру; г) Университеттің құрама командаларымен жұмыс істейтін жаттықтырушылардың жалақысы бойынша ЖОО әкімшілігінің назарын жандандыру.

5. Студенттік спортты жетілдіру жолдарының тиімділігі математикалық дәлелденген.

Әдебиеттер

- 1 В Казахстане официально приняты решения после провала на олимпиаде-2020. – Текст: электронный // sports.kz: [сайт]. – URL: <https://www.sports.kz/tokyo/news/v-kazahstane-ofitsialno-prinyaty-i-resheniya-posle-provala-na-olimpiade-2020> (дата обращения: 31.03.2023).
- 2 Вопрос развития студенческого спорта в Казахстане требует особого внимания – Текст: электронный // sports.kz: [сайт]. – URL: <https://www.sports.kz/news/vopros-razvitiya-studencheskogo-sporta-v-kazahstane-trebuets-osebogo-vnimaniya> (дата обращения: 31.03.2023).
- 3 Закирьянов К.К. Из-за «совкового» мышления в Казахстане нет настоящего студенческого спорта // informburo.kz: [сайт]. – URL: <https://informburo.kz/interview/kayrat-zakiryaynov-iz-za-sovkovogo-myshleniya-v-kazahstane-net-nastoyashchego-studencheskogo-sporta.html> (дата обращения: 01.03.2023).
- 4 Ходотчук А.С., Белов А.И. Физическая культура студенческой молодежи: опыт, проблемы, перспективы // Вестник Инновационного Евразийского университета. – 2013. – №4. – С. 79 – 83.
- 5 Закирьянов К.К., Андрущишин И.Ф., Макогонов А.Н. Состояние и перспективы развития спорта в республике Казахстан // Теория и практика физической культуры. – 2013. – №9. – С. 101-104.
- 6 Закирьянов К.К. О проблемах в развитии студенческого спорта и принимаемых мерах // Теория и методика физической культуры. – №2(60). – 2020. – С. 24-64
- 7 Беков И. Кризис казахстанского спорта: как решать проблему? / И. Беков. – Текст: электронный // Жас Алаш: [сайт]. – URL: <https://zhasalash.kz/ru/obshchestvo/krisis-kazahstanskogo-sporta-kak-reshat-problemu-17806.html> (дата обращения: 31.05.2023).
- 8 Мухамбет Ж.С. Организация занятий физкультурно-спортивной деятельностью студентов различных стран // Молодой ученый. – 2022. – № 13 (408). – С. 156-164.
- 9 Мухамбет Ж.С., Авсиевич В.Н. Здоровье студентов в контексте занятий физической культурой и спортом // Теория и методика физической культуры – 2021. – № 1(63). – С. 19-29.
- 10 Мухамбет Ж.С. Влияние спортивных нагрузок на мотивацию занятий спортом в студенческой среде высшего учебного заведения: Диссертация на соискание степени доктора философии (PhD). – 6D010800 – Физическая культура и спорт. – Алматы, 2021. – 174 с.
- 11 Amorose Scott Pierce, O’Neil A. J. Student-athletes’ dual commitment to school and sport: Compatible or conflicting? // Psychology of Sport and Exercise. – 2021. – Vol. 52, DOI : 10.1016/j.psychsport.2020.101799.
- 12 Yukhymenko-Lescroart M.A. On identity and sport conduct of student-athletes: Considering athletic and academic contexts // Psychology of Sport and Exercise. – 2018. – Vol. 34. – Pp. 10-19.
- 13 Gough L.A., Duffell T.T., Eustace S.J. The impact of student attendance on assessment specific performance in sport degree programs // Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education. – 2021. – Vol. 29. – 100323.
- 14 Lovin D., Valentina Busila A., Sava V. Culture shock, adaptation, and organizational performance in sport: A psychological perspective // Technological Forecasting and Social Change. – 2023. – Vol. 190. DOI: 10.1016/j.techfore.2023.122403
- 15 Allen J.T., Drane D.D., Mohn R.S. Sport as a vehicle for socialization and maintenance of cultural identity: International students attending American universities // Sport Management Review – 2010. – Vol. 13. – Iss. 4. – Pp. 421-434.
- 16 Tekin M., Yildiz M., Uluca B. Surveying the Relationships between the Goal Orientations of the Students Sporting as Team Sport and Individualistically and the Level of Their Basic Psychologic Needs at the School of Physical Education and Sports // Procedia – Social and Behavioral Sciences. – 2012. – Vol. 46. – Pp. 267-272.
- 17 Soulliard Z.A., Kauffman A.A., Ross M.J. Examining positive body image, sport confidence, flow state, and subjective performance among student athletes and non-athletes // Body Image. – 2019. – Vol. 28. – Pp. 93-100.
- 18 Сабитов Р.А. Основы научных исследований: Учебное пособие / Челябин. гос. ун-т. – Челябинск, 2002. – 138 с.
- 19 Железняк Ю.Д., Петров П.К. Основы научно-методической деятельности в физической культуре и спорте: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Изд. центр «Академия», 2002. – 264 с.
- 20 Шивринская С.Е., Берцева Т.С. Интересы студентов вуза в сфере физкультурно-спортивной деятельности // Международный журнал экспериментального образования. – 2014. – № 8-1. – С. 33-36.

References

- 1 V Kazahstane oficial’no prinyaty resheniya posle provala na olimpiade-2020 . – Tekst: elektronnyj // sports.kz: [sajt]. – URL: <https://www.sports.kz/tokyo/news/v-kazahstane-ofitsialno-prinyaty-i-resheniya-posle-provala-na-olimpiade-2020> (data obrashcheniya: 31.03.2023).
- 2 Vopros razvitiya studencheskogo sporta v Kazahstane trebuets osobogo vnimaniya – Tekst: elektronnyj // sports.kz: [sajt]. – URL: <https://www.sports.kz/news/vopros-razvitiya-studencheskogo-sporta-v-kazahstane-trebuets-osebogo-vnimaniya> (data obrashcheniya: 31.03.2023).
- 3 Zakir’yanov K.K. Iz-za «sovkovogo» myshleniya v Kazahstane net nastoyashchego studencheskogo sporta // informburo.kz: [sajt]. – URL: <https://informburo.kz/interview/kayrat-zakiryaynov-iz-za-sovkovogo-myshleniya-v-kazahstane-net-nastoyashchego-studencheskogo-sporta.html> (data obrashcheniya: 01.03.2023).
- 4 Hodotchuk A.S., Belov A.I. Fizicheskaya kul’tura studencheskoj molodezhi: opyt, problemy, perspektivy // Vestnik Innovacionnogo Evrazijskogo universiteta – 2013. – №4. – S. 79 – 83.
- 5 Zakir’yanov K.K., Andrushchishin I.F., Makogonov A.N. Sostoyanie i perspektivy razvitiya sporta v respublike Kazahstan // Teoriya i praktika fizicheskoy kul’tury. – 2013. – №9. – S. 101-104.
- 6 Zakir’yanov K.K. O problemah v razvitii studencheskogo sporta i prinimaemyh merah // Teoriya i metodika fizicheskoy kul’tury. – №2(60). – 2020. – S. 24-64
- 7 Bekov I. Krisis kazahstanskogo sporta: kak reshat’ problemu? / I. Bekov. – Tekst: elektronnyj // ZHas Alash: [sajt]. – URL: <https://zhasalash.kz/ru/obshchestvo/krisis-kazahstanskogo-sporta-kak-reshat-problemu-17806.html> (data obrashcheniya: 31.05.2023).

- zhasalash.kz/ru/obshestvo/krizis-kazahstanskogo-sporta-kak-reshat-problemu-17806.html (data obrashcheniya: 31.05.2023).
- 8 Muhambet ZH.S. Organizaciya zanyatij fizkul'turno-sportivnoj deyatel'nost'yu studentov razlichnyh stran // Molodoj uchenyj. – 2022. – № 13 (408). – S. 156-164.
 - 9 Muhambet ZH.S., Avsievich V.N. Zdorov'e studentov v kontekste zanyatij fizicheskoy kul'turoj i sportom // Teoriya i metodika fizicheskoy kul'tury – 2021. – № 1(63). – S. 19-29.
 - 10 Muhambet ZH.S. Vliyanie sportivnyh nagruzok na motivaciyu zanyatij sportom v studencheskoj srede vysshego uchebnogo zavedeniya: Dissertaciya na soiskanie stepeni doktora filosofii (PhD). – 6D010800 – Fizicheskaya kul'tura i sport.- Almaty. – 2021. – 174 s.
 - 11 Amorose Scott Pierce, O'Neil A. J. Student-athletes' dual commitment to school and sport: Compatible or conflicting? // Psychology of Sport and Exercise – 2021. – Vol. 52, DOI : 10.1016/j.psychsport.2020.101799.
 - 12 Yukhymenko-Lescroart M.A. On identity and sport conduct of student-athletes: Considering athletic and academic contexts // Psychology of Sport and Exercise – 2018. – Vol. 34. – Pp. 10-19.
 - 13 Gough L.A., Duffell T.T., Eustace S.J. The impact of student attendance on assessment specific performance in sport degree programs // Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education – 2021. – Vol. 29, – 100323.
 - 14 Lovin D., Valentina Busila A., Sava V. Culture shock, adaptation, and organizational performance in sport: A psychological perspective // Technological Forecasting and Social Change – 2023. – Vol. 190. DOI: 10.1016/j.techfore.2023.122403
 - 15 Allen J.T., Drane D.D, Mohn R.S. Sport as a vehicle for socialization and maintenance of cultural identity: International students attending American universities // Sport Management Review – 2010. – Vol. 13, – Iss. 4. – Pp. 421-434.
 - 16 Tekin M., Yildiz M., Uluca B. Surveying the Relationships between the Goal Orientations of the Students Sporting as Team Sport and Individualistically and the Level of Their Basic Psychologic Needs at the School of Physical Education and Sports // Procedia – Social and Behavioral Sciences – 2012. – Vol. 46, Pp. 267-272.
 - 17 Soulliard Z.A., Kauffman A.A., Ross M.J. Examining positive body image, sport confidence, flow state, and subjective performance among student athletes and non-athletes // Body Image – 2019. – Vol. 28, – Pp. 93-100.
 - 18 Sabitov R.A. Osnovy nauchnyh issledovanij // Uchebnoe posobie. – CHelyab. gos. un-g. CHelyabinsk, 2002. – 138 s.
 - 19 ZHeleznyak YU.D., Petrov P.K. Osnovy nauchno-metodicheskoy deyatel'nosti v fizicheskoy kul'ture i sporte: uchebnoe posobie dlya stud. vyssh. ucheb. zavedenij. – M.: Izd.centr «Akademiya», 2002. – 264 s.
 - 20 SHivirinskaya S.E., Berceva T.S. Interesy studentov vuza v sfere fizkul'turno-sportivnoj deyatel'nosti // Mezhdunarodnyj zhurnal eksperimental'nogo obrazovaniya. – 2014. – № 8-1. – S. 33-36.

Хат-хабарға арналған автор (бірінші автор) Турдалиев Рауан Мұратұлы – педагогика ғылымдарының магистрі, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: rauan_turdaly@mail.ru	Автор для корреспонденции (первый автор) Турдалиев Рауан Муратович – магистр педагогических наук, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан, e-mail: rauan_turdaly@mail.ru	The Author for Correspondence (The First Author) Turdaliev Rauan Muratovich – master of pedagogical sciences, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan. e-mail: rauan_turdaly@mail.ru